

ROMANSKI VPLIVI V GOVORIH SLOVENSKE ISTRE

Prispevek je etimološka razčlemba romanizmov v poljedelski in vinogradniški terminologiji istrskoslovenskih govorov. Poleg značilnih morfoloških in semantičnih pojavov ugotavlja različne plasti istrske romanizacije (latinsko, furlansko, beneško, istrsko-italijansko, tržaškoitalijansko in italijansko), ki sestavljajo podobo jezikovnih interferenc na slovenskem istrskem ozemlju.

The paper is an etimological analysis of the words borrowed from Romance languages in the agricultural and viticultural terminology of the Istrian-Slovene parlands. Beside typical morphologic and semantic phenomena it discovers different strata of the Istrian Romanisation (Latin, Friulian, Venetian, Istrian-Italian, Trieste-Italian and Italian) that represent the image of the linguistic interferences in the Istrian-Slovene territory.

V letih 1988–90 sem za svoje doktorsko delo pod mentorstvom profesorja Logarja zbrala v Slovenski Istri obsežno narečno gradivo na podlagi terenskih raziskav v 10 raziskovalnih točkah, enakomerno pokrivajočih celotno ozemlje (1. Malija, 2. Padna, 3. Krkavče, 4. Gažon, 5. Šmarje, 6. Koštabona, 7. Pomjan, 8. Boršt, 9. Marezige, 10. Trebeše). Raziskavo sem omejila na poljedelsko in vinogradniško terminologijo in se pri tem poslužila posebne vprašalnice (978 vprašanj), opirajoč se na vprašalnice ALI (Italijanski lingvistični atlas), ASLEF (Historično-lingvistično-etnografski atlas Furlanije-Julijske krajine) in SLA (Slovenski lingvistični atlas). Iz zbranega gradiva sem nato izluščila 554 terminov s področja poljedelstva, vrtnarstva, vinogradništva, čebelarstva in oljarstva, ki so po svojem izvoru romanski. Čas sprejema romanizmov v slovenskih istrskih govorih je bil zelo različen. Nekateri so bili sprejeti že v času, ko je Istri vladal oglejski patriarhat, drugi, in teh je največ, v času Beneške republike, pa vse do najnovejšega časa, ko v Slovensko Istro vdirajo zlasti tržaški dialektizmi in italijanske knjižne besede. Romanski vplivi so zelo pogosti na področju vinogradništva, botaničnih poimenovanj, zlasti za mediteransko sadno drevje, južno sadje, za gojenje trte, zelenjave, oljk in za dišavne rastline, pa tudi za mnoga poljedelska in vinogradniška orodja.

Podrobna etimološka analiza istrskoslovenskih romanizmov razgrinja različne plasti romanizacije tega območja, in sicer latinsko, furlansko, beneško, istrskoitalijansko, tržaškoitalijansko in italijansko.

1. Latinska plast

Najtežja je opredelitev latinske plasti, ker so se Slovenci naselili v Istri v 6.-7. stoletju in v tistem obdobju ni več latinizmov. Nekatere latinske izposojenke so povezane z oglejsko 'latiniteto', druge so se obogatile s slovenskimi deminutivnimi priponami (npr. *mej'γatca*), večino pa je prevzela tudi knjižna slovenščina in so postale prave kulturne besede, za katere ni drugih poimenovanj (npr. *vino*, *ocet* itd.). Oglejmo si nekaj primerov: latinskega izvora, toda gotovo novejša izposojenka, je

istr.slov. *fə'tur* 'posoda, v katero se stekajo oljni izvržki', ki je izoliran izraz (istrskoitalijanski govori ga namreč ne poznajo), a nedvomno povezan s poznolat. *factōrium* 'oljna stiskalnica' (REW 3134), prim. tosk. in sev.it. *fattóio* (DEI III 1605 d.; Index AIS 1349). Tudi istr.slov., sicer izolirano, *mej'γada* 'vedro z enim ročajem' je latinskega porekla: iz lat. **manicata*, to pa iz lat. *manīcus* 'ročaj' (REW 5303a). Zanimiva je tudi istr.slov. izpeljanka *mej'γatca* z dodatkom slov. pomanjševalne pripone *-ca*. Zelo stara izposojenka, bližja latinskemu kot neolatin-skemu okolju (zasledili so jo tudi v Panoniji), je istr.slov. *pər'kāt* 'svinjak, kurnik', ki je stari leksikalni ostanek istr.rom. izpeljanke na *-atum* **parricatum*, iz srlat. *par-ricus* 'pregraja', ki pripada praide. substratu (REW 6253; Rocchi 6253; Skok III 45). Na poznolat. *vitula* / *vidula* 'instrumentum musicum Violon dictum' (Du Cange VIII 361) se navezuje istr.slov. dem. *vi'dalce* pl. 'piščalka', ki je brez neolatinških vzporednic v Istri.

2. Furlanska plast

Furlanska plast je raznolika in sega od novoveške, pri kateri pride v poštev zlasti vpliv bizjaškega in furlanskega govora, pa do srednjeveške, ki je zastopana s tergestinskimi in muglizanskimi izposojenkami. S fonetičnega vidika izstopa ohranjen sklop **-pl / bl-**, ki pa ni izključno furlanska značilnost, saj je ohranjen tudi v istrskobeneških govorih: prim. 548. *flaš'kōn* 'pletenka; damižana', iz istopomenskega furl. *flas'ciōn* (NP 323), čeprav ni izključena možnost, da je z dodatkom romanskega avgmentativnega sufiksa izpeljano iz kraš. *flaška* 'steklenica', ki pa ni v rabi v slov. istrskih govorih; 3. *dopli* 'dvojen', ki ga je mogoče izvajati tako iz furl. adj. *dòpli* 'id.' (DESF II 637 d.; NP 266) kot iz arh. trž. in istr.it. *duplo*, ki je bil v rabi tudi kot pravni termin (Rosamani 335). Izrazito furlanska posebnost je palatalni **-n-** v naslednjem primeru: 36. *'makiña* 'slamoreznica', ki je prikrojena oblika ustrezne knj.it. *màcchina* 'stroj', nastala pod vplivom furl. *màchigne* (NP 544). Zanimiv je primer dvojne pripone, in sicer prve romanske, druge pa slovenske, dodane na furlansko izposojenko: 244. *vali'zōnčič* 'lehica', iz istr.slov. *vali'zōn* 'leha', to pa iz furl. istopomenskega *valisōn* (NP 1256), dublete ben. *vaneçòn* (Prati EV 197). Običajen postopek je dodatek slov. pomanjševalne pripone **-ca**: prim. 973. *'nuoγalce* (pl.) 'oljne tropine', iz mugl. in terg. *noglo* 'iztisnjene olive' (DDM 106). Večkrat je furlanski izvor istr.slov. izposojenke možno vzporejati tudi z istr.it. varianto, kar občutno zreducira število neposrednih furlanskih izposojenk: prim. 628. *γ'rana* 'prstasti pesjak' s sekundarnim **-n-**, iz furl. *grame,-a* (NP 398, Zamboni, Romanismi 109) oz. istr.pir. *grama* (Rosamani 449). Nedvomno furl. izhodišče ima istr.slov. izraz *məndər'jarka* 'tanacetum vulgare', ki z dodatkom epentetičnega **-n-** izhaja iz furl. *madriàrie* 'Chrysanthemum Parthenium Bernh.' (NP 546). Furl. izvor je mogoče zaslediti tudi v istr.slov. *s'kuta* 'mlezva', iz istopomenskega furl. *scuète* (NP 992), ki se vsekakor navezuje na it. *scóttà* 'sirotka' (DEI V 3422; DELI 5, 1167).

3. Beneška plast

Beneška plast je v istrkoslovenskih govorih najbolj zastopana, kar gre pripisati zlasti dolgoletni beneški nadvladi na tem ozemlju in v Dalmaciji, od koder je Slovenska Istra prevzela tudi nekaj romanizmov. Večina beneških izposojenk je izpričana skoraj v vseh beneških dialektih, kar sem lahko preverila s pomočjo številnih dialektoloških slovarjev, in zajema različne agrarne panoge. Za istrkoslovenske venetizme so značilni nekateri morfološki pojavi, ki so bolj ali manj pogosti, toda vsekakor tipični:

a) prevzem slov. deminutivnih pripon (prim. 851. *fə'sālic* 'odtočni kanal v hlevu', 977. *'koγəmca* 'skleda za pretakanje olja');

b) poslovenjenje glagolskih nedoločniških in deležniških pripon oz. dodajanje slov. glagolskih predpon (prim. 389. *nə'kärγət* / *u'kärγət* 'natovoriti', 391. ptc. *kər'γan* / 390. *nəkər'γan* 'natovorjen');

c) pridevniki romanskega izvora z dodatkom slov. pripon (prim. 139. *fər-mən'tōni* 'koruzni', 209. *'γobəst* 'sključen, nabrekel', 958. *'māžni* 'stiskalni', 609. *'tōndəst* 'okrogel', 626. *'vawski* 'dolinski');

č) pojav metaplazme, ki je sicer sporadičen (prim. 500. *'fōla* / *'fōlo* 'ročni žveplavnik').

S semantičnega vidika so venetizmi izredno vitalni in pomensko razvejani. Dovolj zgovoren je primer istr.slov. termina *'byža*, ki lahko označuje 'jarek', 'gnojišče', 'lužo', 'smetnjak', 'odprtino na dnu soda', 'jamo', 'odprtino za seno', 'konjske nozdrvi' in 'celice pri satu'. Nekateri beneške izposojenke so govorniki prevzeli za specifično kmečko orodje, za katero niso imeli na razpolago ustreznega slovenskega termina, večina pa je sopomenk, ki se še danes enakopravno uporabljajo z istopomenskim slovenskim izrazom. V zbranem gradivu sem zasledila tudi nekaj primerov kalkov: istr.slov. *'dēla ta'bar* '(kokoš) se kilavo drži': ben. *fa tabaro*; istr.slov. *'päsat* 'zimo 'prezimiti': ben. *passàr l'inverno*. Včasih za oznako istega pojma naletimo celo na dva sinonimna venetizma: prim. 569. 'sodar' 1) istr.slov. *bo'ter*, iz ben. istopomenskega *botèr* (Boerio 95; Durante 47), kar ustreza knj.it. *bottàio* 'id.' (DEI I 576; DELI 1,159; REW 1427); 2) istr.slov. *mərən'γon*, iz ben. istopomenskega *marangón* (Boerio 396; Durante 280).

V naslednjem seznamu navajam nekaj tipičnih venetizmov:

959. *bə'cil* 'krožnik pri stiskalnici za olje, iz beneč. *bacil* skleda' (Boerio 54); 547. *'bocā* 'pletenka', iz beneč. *bozza* 'steklenica' (Boerio 96); 548. avgmentativ *bo'cuon*, iz beneč. *bozzòn* 'velika steklenica' (Boerio ibid.); 90. *bo'rēla* 'samokolnica', iz ben. *barèla* 'kmečki voz z majhnimi robovi' (Durante 25); 833. (*nə*) *'cānko*, delovna velelnica za živino, 'klic za preusmeritev goveda na levo', iz ben. *zanco* 'levi; levičen' (Boerio 805; Durante 656; Miotto 221; Prati EV 203; Tomasi 211); 169. *fər'kāda* 'prekla; kol opornik za trto', iz beneč. *forcada* 'polne vile; viličasta palica, ki jo rabijo perice, ko raztezajo perilo na vrvi' (Boerio 281); 168. *γərž'juola* 'plot', iz ben. *grisola* / *grisiola* 'trsna pletenina' (Boerio 318; Durante 215; Prati EV 80; Tomasi 74); 930. *'kwaćo*, delovna velelnica za živino, 'klic za pogon osla', iz ben. *quàcio* 'sklonjen', deverbarna oblika izvedena iz ben. glagola

quaciar(se) 'pomiriti se' (Boerio 543; Durante 401; Miotto 164; Prati EV 139); 233. *li'berat* 'odvzeti (merniku, staru)', iz beneč. pom. *libar* 'razbremeniti (ladjo), odvzeti del tovara' (Boerio 369); 145. '*mànica* 'kita koruze', iz ben. *mana* 'snopič (slame, klasja itd.)' (Prati EV 94 d.; Tomasi 115) z dodatkom slov. dem. pripone; 400. '*masa* adv. 'preveč', iz ben. istopomenskega *massa* (Boerio 403; Durante 289; Prati EV 99); 524. *š'kàvec* 'patoka, žonta', iz ben. *vin scavezzo* 'vino pomešano z vodo', to pa iz beneč. *scavezzàr* 'zlomiti' (Boerio 623); 141. *šar'čina* 'koruzno steblo', iz ben. *sarasìn* 'turščica, koruza' prek **sarasina* (Boerio 601; Durante 457); 276., 367. *tə'γiča* 'buča', iz ben. *tēga* 'strok (boba, graha, fižola)' (Boerio 739; Durante 614; Prati EV 187; Tomasi 197) z dodatkom slov. dem. pripone; 150. *t'rozo* 'steza', iz ben. (tudi beneč.) *trozo* 'stezica' (Boerio 770; Durante 633; Prati EV 194); 621. *zd'rētət* 'zravnati (drevo)', iz ben. adj. *dreto* 'raven' oz. gl. *drezzàr* 'zravnati' (Boerio 247; Prati EV 59); 583. *žon'tēla* 'zadnje žganje', ki ga lahko uskladimo z beneč. *zontarēla* 'majhen dodatek', deminutiv k *zonta* (Boerio 821).

4. Istrskoitalijanska in tržaškoitalijanska plast

V to skupino spadajo termini, ki so prišli v istrske slovenske govore iz sosednjega istrskoitalijanskega okolja. Večinoma so lastni tudi tržaškemu narečju. Zaradi geografskega položaja so istrskoitalijanski govori v razmerju do istrsko-slovenskih govorov prej neposredno vplivno izhodišče kot tržaškoitalijanski govor, čeprav ne smemo prezreti dejstva, da je vsaj naslednjih 18 terminov prevzetih direktno iz italijanske tržaščine bodisi zaradi oblike bodisi ker niso izpričani v istrskoitalijanskih govorih: prim. 204. *bəd'lada*, iz trž.it. (tudi bizj.) *badilada* 'polna lopata; sunek z lopato' (Domini 27; GDDT 46; Rosamani 54); 15. '*bädelət* 'lopatati', iz trž.it. *badilar* 'kopati z lopato' z dodatkom slov. nedoločniške pripone (GDDT 46); 86. dem. *bero'čin* 'voz na dve kolesi', prikrojitev trž.it. *birocin* 'dvokolesni (včasih tudi ročni) voziček' (GDDT 74), iz katerega izhaja tudi kraš. (Sv. Križ) *biročin* 'id.' (SDLA-Ts 452); 86. *bi'roć* 'voz na dve kolesi', prim. tudi kraš. *biroč* (SDLA-Ts 452), iz trž.it. *biroc* 'dvokolesni ali štirikolesni voz za prevoz blaga' (GDDT 74), apokopirana oblika nekega v tržaščini neizpričanega *birocio*, ki se navezuje na istopomensko ben. *biròcio* (Durante 38); 510. *dižyra'nirat* 'obirati jagode', iz trž.it. (tudi bizj.) *diçgranar* 'luščiti' (GDDT 205; Rosamani 316; Domini 154); 548. *fjaš'kon* '(velika) pletenka, damižana', iz trž.it. avgmentativa *fiascon* 'pletanka; velika steklenica' (GDDT 231; Rosamani 372); 86. *ka'les* 'voz na dve kolesi', iz trž.it. *cales* 'koleselj; voziček' (GDDT 113; Rosamani 147); 135. pl. *kon'fēte* 'pečena koruzna zrna', iz istopomenskega trž.it. pl. *confeti* (GDDT 170; Rosamani 241); 486. '*viña na pašta'nēl* 'terasasti vinograd', dem. oblika trž.it. *pàstano* 'obdelana terasasta njiva' (GDDT 439; Rosamani 746); 486. '*viña nē* '*pāstin* 'terasasti vinograd', iz trž.it. *pàstino* / *pàsteno* / *pàstano* 'obdelana terasasta njiva' (GDDT 439; Rosamani 746); 674. *pa'vōn* 'pav', iz trž.it. (tudi bizj. in furl.) *pavon* 'id.' (Domini 329; GDDT 443; NP 720; Rosamani 752); 13. *šfalca'dor* 'okopalnik', prikrojitev, z dodatkom protetičnega š-, trž.it. *falzador* 'kosec' (GDDT 223) s pomensko prestavo, ki jo je mogoče razložiti le prek križanja s furl. *solzadôr* 'vrsta pluga z manjšim lemežem' (NP 1067); 897. *škələn'dyrast* 'mršav', rom. izposojenka z do-

datkom epentetičnega **n-** in slov. pridevniške pripone **-ast**, iz trž.it. *scoladura* 'odcejanje, troska' (GDDT 596); 58. *ška'leta* 'dno voza', iz trž.it. dem. *scaleta* 'lestvica' (GDDT 573); 819. *šta'lar* 'kravar', prim. tudi istopomensko kraš. *štalar* / *štaler*, iz trž.it. (tudi bizj.) *staliar* 'hlevar' (Domini 472; GDDT 678); 433. *št'ruäñkat* 'prirezo(ova)ti', prikrojitev trž.it. *stroncar* 'odlomiti, okrniti' (GDDT 698); 120. *š'tubja* 'strnišče žita', iz trž.it. *stobia* 'strnišče' (GDDT 701; Rosamani 1113); 349. *vər'zota* 'kodrasti ohrovt', iz istopomenskega trž.it. *verzota* (GDDT 782; Rosamani 1217).

Istrskoitalijanske in tržaškoitalijanske izposojenke kažejo iste značilnosti, ki jih srečujemo že pri beneških:

a) dodajanje slov. pomanjševalnih pripon (prim. 582. *biče'rinčič* 'kozarček', 468. *brən'telca* 'brenta z ročajem'; 238. *pəmpə'nelca* 'žitni molj');

b) poslovenjenje glagolskih nedoločniških pripon (prim. 506. *bəndi'mirat* 'trgati grozdje', 442. *k'rešit* 'rasti'; 184. *kulti'virat* 'obdelovati (njivo)'; 434. *məndət* 'čistiti; (raz)redčiti mladike'; 202. *pəštnät* 'globoko obdelovati zemljo; osipavati'; 437. *prəvə'nerat* 'grebeničiti') in dodajanje slov. glagolskih predpon (prim. 621. *zvə'lidət* '(drevo) zravnati');

c) dodatne slov. deležniške (prim. 436. *prəve'neran* 'vərɣ 'grebenica') in pridevniške pripone (prim. 151. *ka'muəñski* 'občinski'; 912. *mātast* 'muhast (konj)'; 913. *rəb'jan* 'jezen (konj)'; 897. *škələn'dyrast* 'mršav (konj)');

č) semantično razvejenost (prim. *bə'ret* 200. 'ledina', 199. 'zaledinjena njiva', 455. 'podivjana živa meja', 586. 'travnik');

d) sinonimijo (prim. 225. *bo'rat* / *bo'rātolo* 'presevalnik'; 237. *γəri* / *kərə'bāldo* 'črni žužek');

e) pojav metaplazme (prim. 654. *ole'andər* / *le'andər* / *le'āndrā* 'oleander');

f) kalke (primer kalka ben. izraza *fa tabaro* (istr.slov. 710. *dəla ta'bar*) '(kokoš) se kilavo drži' je istr.it. *fa capoto*, kar je dalo istopomensko istr.slov. 710. *jima kə'pot*).

Iz zbranega gradiva navajam nekaj najzanimivejših primerov istrskoitalijanskih in tržaškoitalijanskih izposojenk:

532. *b'rom* 'zavretek iz kutin in breskovih listov kot dišava za sode', iz istr.it. *brombo* 'id.', to pa iz onomatopeičnega korena *bomb-* (Dalla Zonca 24; GDDT 95; Rosamani 119; Vascotto 60); 237. *γəri* 'črni žužek', iz istr.it. *kéro* / *kiéro* 'lesni črv' (Ive 160); 576. *γ'ropəda* 'grampa, vinski kamen', iz istopomenskega trž.it. in istr.it. *gropeda* (GDDT 283; Dalla Zonca 148; Rosamani 460; Semi 259; Vascotto 131); 237. *kərə'bāldo* 'črni žužek', iz istr.it. *carabal* 'hrošč, govnač', verjetno s pred-beneško fonetiko izvedeno iz *carabalt-*, kar je dalo ben. *carabald-* oz. istr.it. *carabaldo*; 178. *kəvə'dańa* 'skrajni neobdelani del njive', iz trž.it. in istr.it. *cavedagna* (Cernecca 31; GDDT 140; Rosamani 194 d.; Semi 244); 466. *lə'rańa* 'vrsta trt', iz istr.it. *liragna* 'vmesni prostor med dvema vrstama trt širok dve brazdi (Rosamani 545); 126., 143. *pər'nat* 1) 'razstavka'; 2) 'kopa koruznih stebel', iz istr.it. *pernato* / *parnato* 'kopica klasov, ki se končujejo koničasto', ki je izoliran izraz germanškega porekla (Rosamani 739); 173. *pe'čaw* 'luža', iz istr.it. *pozal* 'obcestni jarek, v

katerem se zbira voda (Ive 22; Rosamani 825); 437. *prəvə'nerat* (po prehodu -v- > -f- *prəfi'nerat*) 'grebeničiti; zagrebsti', iz istr.it. agr. *provenar* 'id.' oz. *provena* 'grebenica' (Rosamani 833; Vascotto 223); 456., 589. *šə'rāja* 1) 'živa meja'; 2) 'plot; ograja', iz istr.it. *seraia / seraio* 'zaprt pašnik; živa meja, ograjen gozd' (Rosamani 1005; Semi 290); 891. *š'pan* 'porajtelj (pri tovoru na vozu)', iz istr.it. *spano* 'koničast kos lesa, s katerim zavezujejo na oslovem hrbtu dva obroča iz rožja, v kat-
era postavljajo brente' (Rosamani 1062); 73. *tərta* 'spone pri jarmu', iz istr.it. *tórta* 'spona, vez pri jarmu' (Cernecca 114; Rosamani 1166); 235. *va'jido* 'zglajen, ra-
ven', iz istr.it. *valido* 'gladek, zglajen' (Rosamani 1199); 654. *vi'lenā* 'oleander', iz
istr.it. in trž.it. *velen* 'strup' (GDDT 777; Rosamani 1207 d.) > 'strupena rastlina'
(oznaka strupenih rastlin s splošnim terminom *velen* 'strup' je značilna tudi za fur-
lanščino, kjer je *velen* (FPF I 193; FPF II 580; NP 1263) 'Solanum nigrum' oz.
'Arum italicum'); 963. *zərma* 'oljčni cvet (brst)', iz istr.it. *zerma* 'id.' (Rosamani
1252).

5. Italijanska plast

V to skupino prištevam 114 izrazov, ki so večinoma brez fonetičnih in mor-
foloških sprememb neposredno prevzeti iz knjižne italijanščine. Manjša skupina
italijanskih izposojenk je namreč podvržena pojavom, ki so tipični za istrskosloven-
ske romanizme, in sicer:

- a) deminutivi s slov. priponami (prim. 638. *bə'rətcā* '(želodova) kapica'; 438.
'čimca 'sadika, podtaknjenec'; 564. *dəγica* 'sprednja doga');
- b) pridevniki s slov. priponami (prim. 906. *š'telast* 'lisast, pegast (konj)'; 875.
'maγər 'nemasten (sir)');
- c) glagolski nedoločniki s slov. priponami (prim. 192. *konči'merat* 'gnojiti';
201. *zroto'lirat* 'zrahljati zemljo') oz. predponami (prim. 509. *po'räplat* 'paberk-
ovati').

Izredno semantično razvejenost kaže romanizem (295., 334., 363., 593., 638.,
955.) *š'kərcā* 1) 'zeleni orehov ovojek', 2) 'orehova lupina', 3) 'grahova luščina',
4) 'lubje', 5) '(želodova) kapica', 6) 'oljna kožica'.

Italijanski izvor teh izposojenk je razviden že na prvi pogled, tako da jih ni težko
izluščiti iz množice romanizmov. Naj zadostuje le nekaj primerov:

930. *a'vanti* 'klic za pogon osla', iz knj.it. *avanti* 'naprej' (DELI 1, 94); 919.
'*bəłšow* 'nadušljiv', iz knj.it. *bólso* 'id.' (DELI 1, 153); 754. *b'ranko* 'čreda, trop',
iz istopomenskega knj.it. *brànco*; 200. *dezer'tina* 'ledina', iz stit. adj. *desertino*
'neobdelan'; 343. *f'rayola* 'jagoda', iz istopomenskega knj.it. *fràgola* (DEI III
1703; DELI 2, 454, REW 3478); 35. *lamā* 'rezilo (kosa) pri slamoreznici', iz knj.it.
lama 'jeklo za rezilo, rezilo' (DEI III 2153); 337. *pəlpə* 'breskvina meča', iz knj.it.
pólpa 'meča' (DEI IV 3006; DELI 4, 952; REW 6834); 426. *ramo* '(oljna) ve-
jica', iz knj.it. *ramo* 'veja', ki zajema ves beneški areal (DEI V 3203; DELI 4,
1029); 341. *rapolo* 'češnjev pecelj', prikrojitev (z aferezo začetnega g-) knj.it.
grappolo 'grozd' (DEI III 1862); 941. *rə* 'trot', iz knj.it. *re* 'kralj' (DELI 4, 1038
d.); 179. *rən'γāda* 'rob zemlje vzdolž jarkov na njivi', iz knj.it. *rigata* 'mahljaj z

ravnilom' (DEI V 3252). Iz sev.it. dialektov je prevzet romanizem 319. *p' rēdarsan* 'peteršilj' z dubleto *pādarsan*, iz milan., krem., berg. *padersēm* 'id.' (REW 6448). Zanimiv pojav je tudi dodajanje romanskih pripon na slovenske osnove: prim. 261. *piz'donkola* 'vodna kreša'; 524. *pi'cōt* 'patoka, žonta'; 684. *ra'cōn* 'racman'; 839. *ru'γada* 'sunek z rogovi'.

Etimološka razčlemba romanizmov ni samo sredstvo za ugotavljanje večplastnosti in razvejenosti istrskoslovenskega poljedelskega izrazja. Izsledki raziskave namreč jasno kažejo tudi na razmerja med različnimi plastmi: največji delež ima beneška plast (40 %), sledi istrskoitalijanska in tržaškoitalijanska plast (30 %), nato italijanska plast (20 %), medtem ko najmanjši delež pripada furlanskim in latinskim izposojenkam (10 %). Upoštevanje teh razmerij in dejstva, da je romanska interferenca na tem območju pojav, ki ne zadeva samo preteklosti, ampak tudi sedanost, je predpogoj in izhodišče za vse nadaljnje raziskave na tem področju.

KRAJŠAVE

adj.	adjektiv	lat.	latinsko
adv.	adverb	milan.	milansko
agr.	agrarno	mugl.	muglizansko
arh.	arhaično	pir.	piransko
belun.	belunsko	pl.	plural
ben.	beneško	pom.	pomorsko
beneč.	benečansko	poznolat.	poznolatinsko
berg.	bergamsko	praide.	praindoevropsko
bizj.	bizjaško	ptc.	particip
dem.	deminutiv(no)	rom.	romansko
furl.	furlansko	sev.it.	severnoitalijansko
gl.	glagol	slov.	slovensko
it.	italijansko	srlat.	srednjelatinsko
istr.it.	istrskoitalijansko	stit.	staroitalijansko
istr.rom.	istrskoromansko	terg.	tergestinsko
istr.slov.	istrskoslovensko	tosk.	toskansko
knj.it.	knjižno italijansko	trž.	tržaško
kraš.	kraško	trž.it.	tržaškoitalijansko
krem.	kremonsko		

LITERATURA

- G. BOERIO, 1856: *Dizionario del dialetto veneziano*, II ediz. Venezia.
 D. CERNECCA, 1986: *Dizionario del dialetto di Valle d'Istria (=Bale)*. Trieste.
 G. A. DALLA ZONCA, 1978: *Vocabolario dignanese-italiano*. Trieste.
 DDM – D. ZUDINI, P. P. DORSI, 1981: *Dizionario del dialetto muglisano*. Udine.
 DEI – C. BATTISTI, G. ALESSIO, 1950–57: *Dizionario etimologico italiano*. Firenze.
 M. CORTELAZZO, P. ZOLLI, 1979–1988: *Dizionario etimologico della lingua italiana* 1–5 (A–Z). Bologna.
 DESF – G. B. PELLEGRINI, M. CORTELAZZO, A. ZAMBONI, 1984–: *Dizionario etimologico storico friulano*, I (A–Ca), II (Ce–Ezzitâ). Udine.

- S. DOMINI, A. FULIZIO, A. MINIUSSI, G. VITTORI, 1985: *Vocabolario fraseologico del dialetto 'bisiàc'*. Bologna.
- Glossarium mediae et infimae latinitatis*, 1883–1887. Cond. a. C. Du Cange. Paris; Neudruck, Graz, 1954.
- D. DURANTE, GF. TURATO, 1975: *Dizionario etimologico veneto-italiano*. Padova.
- FPF – G. B. PELLEGRINI, A. Zamboni, 1982: *Flora popolare friulana*. Udine.
- GDDT – M. DORIA, C. NOLIANI, 1987: *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trieste.
- K. JABERG, J. JUD, 1960: *Index zum Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*. Bern.
- A. IVE, 1900: *I dialetti ladino-veneti dell'Istria*. Strassburg.
- L. MIOTTO, 1991: *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*, II edizione riveduta e ampliata. Trieste.
- NP – G. A. PIRONA, E. CARLETTI, G. B. CORGNALI, 1935: *Il nuovo Pirona, Vocabolario friulano*. Udine, 1977, ponatis originalne izdaje.
- A. PRATI, 1968: *Etimologie venete*. Venezia-Roma.
- REW – W. MEYER-LÜBKE, 1935: *Romanisches Etimologisches Wörterbuch*, III. izd. Heildelberg.
- L. ROCCHI, 1990: *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*. Udine.
- E. ROSAMANI, 1958: *Vocabolario giuliano*. Bologna; Trieste 1990 (I. ponatis).
- SDLA – R. COSSUTTA, 1987: *Slovenski dialektološki leksikalni atlas Tržaške pokrajine*. Trst.
- F. SEMI, 1983: *El parlar s'ceto e neto de Capodistria* (testi antichi e moderni, glossario, itinerario grafico, documentazione fotografica). Venezia.
- P. SKOK, 1971–74: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb.
- G. TOMASI, 1983: *Dizionario del bellunese arcaico* (pravzprav slovar agr. belun. dialekta iz kraja Revine). Belluno.
- A. VASCOTTO, 1987: *Voci della parlata isolana nella prima metà di questo secolo*. Imola.
- A. ZAMBONI, 1991: *Romanismi e altri strati linguistici nella Slavia triestina*, Quaderni Patavini di linguistica, Monografie. 8 per Giovan Battista Pellegrini. Padova.

SOMMARIO

Il presente saggio trae spunto dal riesame del materiale dialettale che l'autrice ha raccolto, sotto la guida del prof. Logar, negli anni 1988-90 nell'Istria slovena per la sua tesi di dottorato di ricerca dal titolo *La terminologia agricola e viticola nelle parlate dell'Istria slovena* (Filozofska fakulteta, Ljubljana 1994). La redattrice ha esplorato tutta l'area inquisendo direttamente 10 punti d'inchiesta (1. Malija, 2. Padna, 3. Krkavče, 4. Gažon, 5. Šmarje, 6. Koštabona, 7. Pomjan, 8. Boršt, 9. Marezige, 10. Trebeše) con l'ausilio di un questionario di 978 domande, compilato appositamente sulla base dei questionari dell'ALI, dell'ASLEF e dello SLA. La rete dei punti è stata scelta molto attentamente in modo da coprire omogeneamente tutta la zona. L'opera rientra in un vasto progetto di recupero del materiale dialettale istriano allo scopo di riscrivere la storia linguistica di questa regione vista in una nuova ottica di interferenze che hanno segnato profondamente e che continuano a segnare il lessico istriano.

Poiché l'elemento di primaria importanza in questo intrecciarsi di influssi reciproci è quello romanzo l'autrice ha proceduto all'analisi etimologica dei romanismi presenti nel materiale raccolto individuandone ben 554. L'Istria settentrionale, come rileva il Zamboni (Zamboni, *Romanismi* 162), è luogo d'incontro e di sovrapposizione storica di diverse ondate linguistiche, per cui la datazione dei romanismi rilevati spesso non è un'impresa

facile. Alcuni sono stati infatti recepiti nel periodo del Patriarcato di Aquileia, altri durante la dominazione della Repubblica veneta, mentre gli istrianismi, i triestinismi e gli italianismi riflettono la realtà quotidiana dell'Istria slovena odierna, un'area complessa dove l'autrice ha tracciato 5 strati lessicali (latino, friulano, veneto, istriano-triestino, italiano). Lo strato latino è poco rilevante in quanto abbraccia parole culturali (del tipo *vino*, *ocet* ecc.), condivise anche dallo sloveno standard, per le quali non esistevano denominazioni slave, o termini isolati (cfr. *fə'tur*, *mej'γada*) spesso arricchiti di suffissi sloveni (cfr. *mej'γatca*). Lo strato friulano, sebbene vario in quanto si manifesta in una tipologia tergestino-muglisano-friulana, è debole dal punto di vista numerico e spesso ridotto anche da concordanze con l'istroveneto. Decisamente forte è invece la presenza dell'elemento veneto, che è quello predominante, seguito dall'elemento istroveneto-triestino con il quale condivide alcuni tratti morfologici e semantici caratteristici tra cui: a) l'acquisizione di suffissi diminutivi sloveni (cfr. 851. *fə'sālic*); b) la slovenizzazione di prefissi e suffissi verbali (cfr. 389. *u'kəryat*; 391. ptc. *kəryān*); c) l'assunzione di suffissi aggettivali sloveni (cfr. 209. *'γobəst*); d) il metaplasma (cfr. 500. *'fōla / 'fōlo*); e) la sinonimia (cfr. 569. *bo'ter / mārən'γon*); f) i calchi (cfr. 710. *dəla ta'bar* : *'jima kə'pot*). Lo strato italiano raramente assume queste particolarità (cfr. 438. *'čimca*, 906. *š'telast*, 192. *konči'merat*) ed è facilmente riconoscibile proprio per il fatto che in genere non ha subito trasformazioni fonetiche, morfologiche e semantiche (cfr. 930. *a'vanti*, 754. *b'ranko*, 343. *fra'γola*).

Tenendo conto della suddivisione in sfere semantiche i romanismi più frequenti sono quelli riguardanti la viticoltura, le denominazioni botaniche, l'olivicoltura e gli attrezzi agricoli e viticoli in genere dove spesso il prestito romano è un prestito di necessità per designare una nozione d'impiego tecnico e comunque molto specifico. La vitalità dei romanismi analizzati è constatabile indirettamente attraverso la prolificità più o meno estesa dei relativi derivati e direttamente dalla varietà di significati che il romanismo ha assunto in area slovena (cfr. *'byža*, *bə'ret*).

Dall'analisi etimologica dei romanismi trattati non risulta soltanto la molteplicità degli strati linguistici dell'Istria slovena ma anche la loro rilevanza: lo strato veneto (40 % dei prestiti), assieme a quello istroveneto-triestino (30 % dei prestiti) e quello italiano (20 % dei prestiti), è quello predominante rispetto all'esiguo strato latino e friulano. Questi dati sono il punto di partenza per il linguista che vuole addentrarsi nel complesso discorso dell'interferenza istriana e ricostruire i tasselli della storia linguistica di questa regione.